

Elke stem doet ertoe

**Symposium Focus op Inclusie –
10 februari 2023**

docenten
voor
inclus!e

ouders voor
inclus!e

Welkom!

- Focus op inclusie?
- Docenten voor Inclusie?
  - Ouders voor Inclusie
  - Docenten en onderzoekers
  - Inclusie versterken door:
    - Inclusie baden
    - Stem van ouders
    - Inclusiestages

Praktisch

- Workshop tot 12u
- 12u – 13u: Lunch
- 13u – 16u: inclusieve carrousel
  - Becoming an artist – Bastien Burm
  - Inclusie in handen van jouw team – Annet De Vroey
  - Het is niet wat je zegt, het is wat je er mee doet – Julia Henning en Hendric Bezemer
  - Kunst brengt inclusie in beweging – Githa Kockaert
  - Voorbij de vertroebeling van inclusie – Beno Schraepen

Opbouw van deze workshop

1. Focus op samenwerking
2. Focus op de stem van de leerling
3. Focus op uitwisseling

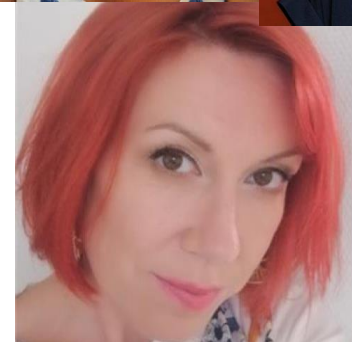
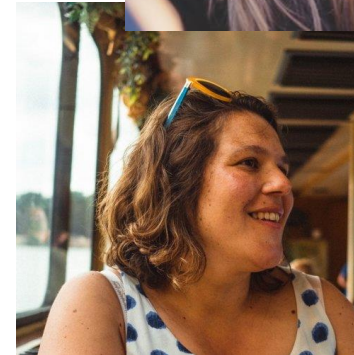
Projectteam - Wie is wie?

Elke stem doet ertoe: krachtige leerlingbegeleiding ontwikkelen via interprofessionele samenwerking met de leerling als spilfiguur.

Vanuit de uitdagingen door diversiteit, Covid-19 in scholen en de vraag om de stem van leerlingen (en hun ouders) meer volwaardig te betrekken in het uitdenken en ontwikkelen van brede basiszorg en het beleid op leerlingenbegeleiding stellen we volgende onderzoeksvraag.

Hoe kan professionalisering het interprofessioneel samenwerken binnen het zorgcontinuüm versterken via de stem van de leerlingen?

[Link naar onderzoekspagina: Elke stem doet ertoe: krachtige leerlingbegeleiding ontwikkelen via interprofessionele samenwerking met de leerling als spilfiguur. | Arteveldehogeschool Gent](#)

TOPPunt_{vzw}

artevelde
hogeschool

Samenwerken: jullie mening!?

- Wat typeert voor jullie een **sterke samenwerking**?

Geert De Kockere

2 juni 2013 · 🌐

'Samen' is een kort woord,
maar je komt er ver mee.
Verder dan met 'helemaalalleen',
ook al is dat veel langer.

'Helemaalalleen'
is een laddertje tegen de muur.
Je hóórt het: 'helemaalalleen'.
En je denkt: ik kom er wel.
Maar je komt er niet,
staat snel op de hoogste trede,
de muur is nog hoog.

'Samen', je hoort het ook, veert.
Als een trampoline.
Je springt er makkelijk mee
óver het muurtje,
soms tot in de wolken...

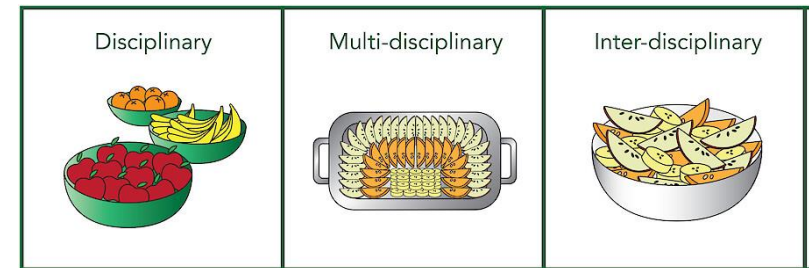

Gebundelde gedichten: www.pigmalion.be/boekjes

Ververs je dag: www.verversme.com

Interprofessioneel samenwerken (= IPS): definitie

- ‘Samenwerking tussen mensen met verschillende *professionele* achtergronden met als doel om gedeelde taken op te lossen’ (Reeves et al., 2010)
- Gezamenlijk **doel**
- Gemeenschappelijke **taal** die voor alle betrokkenen toegankelijk en begrijpelijk is
- Perspectieven en kwaliteiten van alle betrokkenen worden als **complementair** en **waardevol** gezien
- **Wederzijdse** afhankelijkheid
- **Leerlingen** en **ouders** centraal

Different Disciplinary approaches represented by fruit. "Disciplinary vs. inter-disciplinary vs. multi-disciplinary vs. transdisciplinary, represented by fruit." by Emily Nastase, UMCES Integration and Application Network, 2017.

Interprofessioneel samenwerken

- Herkennen ouders en leerlingen zich voldoende in het woord ‘interprofessioneel’? Belangrijk om dat te benadrukken dat **ouders** en **leerlingen** deel uitmaken van de samenwerking
- Een **gezamenlijk doel** voor ogen houden vanuit een **gemeenschappelijke taal**.
- Vanuit bepalen beginsituatie inspelen op wat nodig is

-
1. *We werken rustig in de klas.*
  2. *We zwijgen op het teken van de juf.*
  3. *We vragen toestemming om onze plaats te verlaten.*
  4. *We luisteren naar elkaar!*
  5. *We vragen het woord: vinger in de lucht!*
  6. *We dragen zorg voor de spullen van anderen.*
  7. *We respecteren het takenbord.*
  8. *We helpen elkaar.*
  9. *We zijn steeds beleefd!*
  10. *We sluiten niemand uit!*

Interprofessioneel samenwerken

Interprofessioneel
teamoverleg

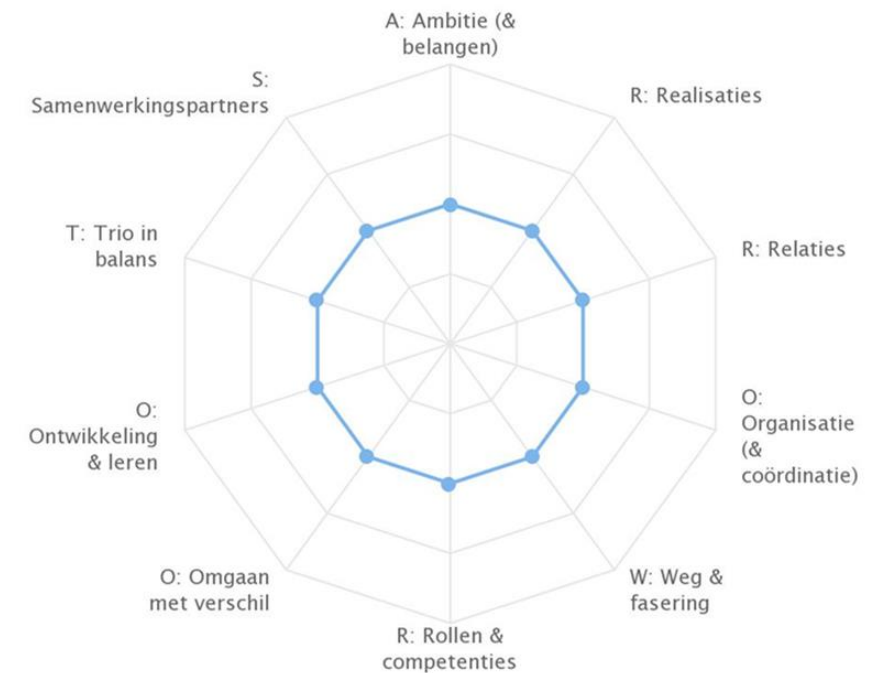
Hulpbron: de **barometer**

Stap 1) Aan de hand van enkele vragen gaan we na hoe sterk onze samenwerking is: hoe stevig is ons spinnenweb?

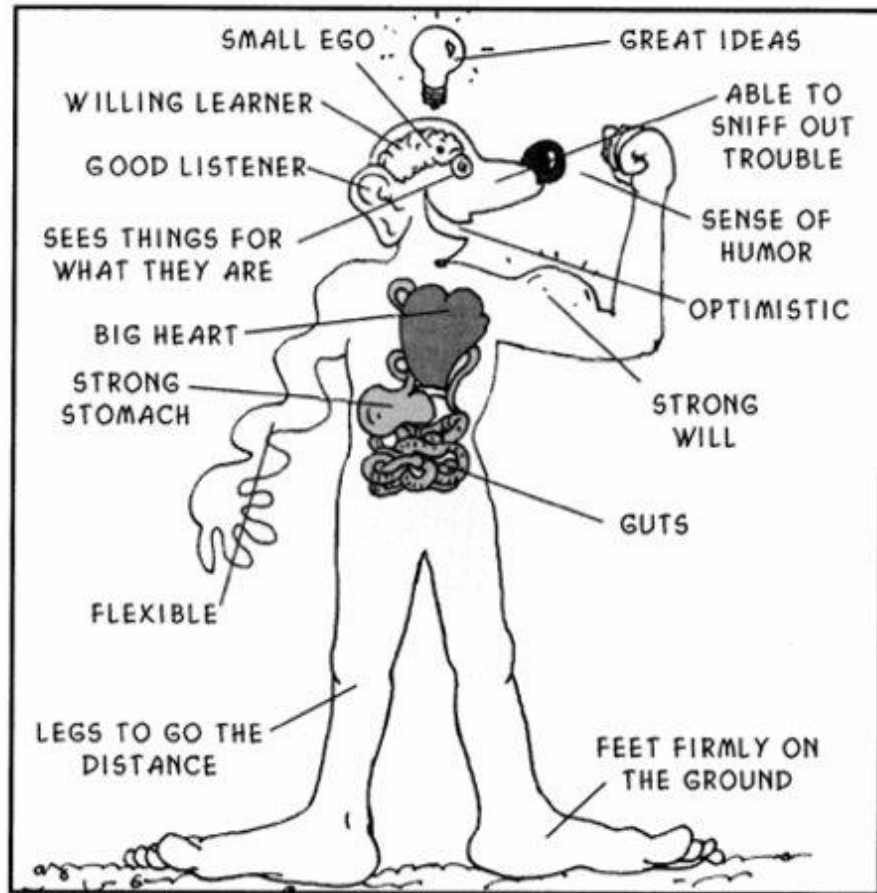
- **We overlopen de vragen, iedereen beantwoordt deze individueel (zet een kruisje bij het juiste antwoord).**
- **Wat vul je in? Wat valt op, noteer je opmerkingen.**

Stap 2) We leggen onze spinnenwebben samen.

- **Wat zit er al goed (noteer op de groene post-its)?**
- **Waar moeten we nog aan werken (noteer op de blauwe post-its)?**

Vanuit deze barometer

© 2000 MICHAEL F. GIANGRECO. ILLUSTRATION BY KEVIN RUELLE
PETRAL PUBLICATIONS, INC. 952-949-6707

ANATOMY OF AN
EFFECTIVE TEAM MEMBER

Beginsituatie in kaart

- Welke **conclusie** maken we vanuit deze beginsituatie?
- Welke **prioriteiten** zien we als interprofessioneel team?
- Koppeling vanuit output spinnenweb naar ondersteuningsnoden van het team.
  - We zien dit ...
  - We willen naar ...
  - Wat hebben we daarvoor nodig?

Giangreco, F.M. & Ruelle, K. (2002). Teaching Old Dogs New Tricks. More Absurdities and realities of education. Minnetonka: Petral Publications incl.

Wat hebben we daarvoor nodig?

- Koppeling naar bestaande **output van eerder onderzoek/projecten**
- **Doelgericht aan de slag** gaan met deze output
- Verder **evalueren** van deze output

Onderzoek (O)

Onderzoeken
Leren
Opzoeken
Uitzoeken
Reflecteren
...

Ontwikkeling (O²)

Ontwikkelen
Ontwerpen
Creëren
Bedenken
...

Organisatie (O)

Organiseren
Doen
Plannen
Aanpakken
Uit voeren
...

Leerlingen betrekken als kritische vriend: praktijk check?

- **Waarom** zou je leerlingen betrekken bij een proces van schoolontwikkeling?
- **Wanneer** laat je leerlingen aan het woord? Bij welke gelegenheid of over welk thema?
- **Welke manieren** om leerlingen aan het woord te laten gebruiken jullie het vaakst (bv. bevraging, interview, stemming ...)?

Hoe kan professionalisering het interprofessioneel samenwerken in het zorgcontinuüm versterken via de stem van de leerlingen?

- Deelvraag 1: Hoe geven leerlingen invulling aan het krachtig begeleiden van leerlingen?
- Deelvraag 2: Welke richting geeft de stem van leerlingen aan professionalisering gericht op krachtig begeleiden van leerlingen?
- Deelvraag 3: Hoe kunnen succesfactoren van interprofessionele samenwerking dienen als hefboomen voor krachtig begeleiden van leerlingen?
- Deelvraag 4: Hoe biedt een geïntegreerd professionaliseringstraject houvast aan onderwijsprofessionals om hun interprofessionele samenwerking en hun beleid op leerlingenbegeleiding te versterken?

Dit PWO = een pleidooi om écht naar de stem van de leerling te luisteren

WHY?

- Pleidooien om leerlingen een **stem te geven in onderzoek** naar thema's die hun eigen leven en leefwereld aanbelangen. Laat hen niet de *missing voice* zijn.
- **Voordelen** van leerlingen betrekken voor zowel
  - school: leerlingen zijn **ervaringsdeskundige** in 'jong zijn', aandacht besteden aan hún perspectief leidt vaak tot betere beslissingen en praktijken op schoolniveau
  - als leerling: actief burgerschap wordt in de kiem gestimuleerd, opbouw zelfvertrouwen, leren argumenteren en samenwerken, identiteitsontwikkeling

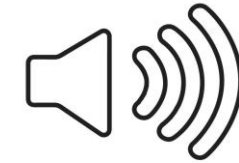
Hoe begin je daaraan?

HOW?

- **Randvoorwaarden** en **aandachtspunten** afspreken met zij die interviews afnemen/gesprekken voeren: setting, gespreksduur, gespreksvorm ...
- Gespreksmethodieken **afstemmen** op leeftijd (bv. visuele ondersteuning en activiteiten/materialen die gesprek uitlokken voor jonge kinderen / schaal-, verwonder-, droomvragen voor oudere leerlingen)
- **Veilige context** creëren
- Attitude en gespreksvaardigheden bij interviewer/leerkracht

Wat stelden we reeds vast?

WHAT?

- **Gevoelens** werden losgeweekt: ‘aha, zie je wel’, herkenbaarheid, bevestiging alsook soms confronterend, aangegrepen, ‘zelf niet bij stilgestaan’
- **Kritische blik** van leerlingen omarmd -> **blikverruiming** / spiegel voorgehouden / bewustwording / persoonlijke leerervaring
- **Noden** komen bovendrijven: interessant in fase van probleemverkenning
- Stem brengt mensen **in beweging**: de stem bevat soms een *wake up-call* en *call to action*

Even stilstaan

- Wat is voor jou/jouw team **prioriteit** op vlak van **krachtige leerlingenbegeleiding**? Nemen je de stem van de leerling al mee hierin? En hoe betrek je leerlingen nu al?
- Waarrond zou je heel graag de stem van de leerling nog eens beluisteren? Rond welke thema's voel je die **honger**?

Hulpbron: **participatieladder** van Hart

Figuur 12 Participatieladder (Hart, 1992)

Hulpbron: **quicksheet** 'In gesprek gaan met leerlingen: randvoorwaarden en aandachtspunten'

Op vlak van attitudes en vaardigheden van wie met leerlingen in gesprek gaat:

- **Oprechte** belangstelling/interesse/geloof dat leerlingen waardevolle kennis en inzichten in te brengen hebben: nieuwsgierig, inlevingsvermogen, geen aannames, geduld, niet (ver)oordelend ...
- **Vertrouwen** en **veiligheid** creëren: leerlingen voelen zich prettig > werken beter mee
- **Machtsbalans** volwassene versus kind/jongere voor ogen houden
- Behoeden voor **eigen interpretaties** en **vooronderstellingen, opvattingen**. Eigen persoon naar de achtergrond.
- Laat je **verrassen, verwonderen!**
- Regelmatig **waarderen** en positieve feedback uiten
- **Actieve luisterhouding**: luisteren, samenvatten en **doorvragen**, spiegelen en papegaaien
- **Flexibiliteit**: durf voorbereiding loslaten, controle overdragen en **inspelen** op wat leerling aanbrengt

Hulpbron: **quicksheet** 'In gesprek gaan met leerlingen: randvoorwaarden en aandachtspunten'

Op vormelijk vlak:

- Setting:
  - **Ruimte:** geen klassieke/formele opstelling (indien mogelijk leerlingen zelf laten kiezen), passende ruimte, geen inkijk, geen onnodige triggers
  - **Tijd:** max. 30' voor kleuters, max. 45' voor oudere leerlingen, liefst op een 'fris' moment van de dag
- Ev. begrijpbare, aantrekkelijke **geïnformeerde toestemming vragen aan leerlingen**
- Idealiter leerlingen **in groepjes** in gesprek gaan werkt drempelverlagend (3 à 4 leerlingen)
- **Gespreksleider:** ideaal gezien een combinatie van een procesbegeleider en een leerkracht/leerlingenbegeleider/zorgcoördinator...
- **Vrijwillige** deelname vooropstellen, rekening houden met taak- en tijdsbelasting

Hulpbron: **quicksheet** ‘In gesprek gaan met leerlingen: randvoorwaarden en aandachtspunten’

Op inhoudelijk vlak:

- **Informeel!**: wat ga je doen met de inhoud van het gesprek, met ev. opnames en/of verslag ervan? Vervolgstappen na het gesprek?
- Laat leerlingen voelen dat hun stem **NODIG** is
- **Stuur niet te veel** vanuit je eigen referentiekader. Beperk het aantal vooraf opgestelde vragen, **laat ruimte voor inbreng** leerlingen. (hét geheim: bijvragen en doorvragen –ideaal meer een soort ‘focusgroepjes’)
- **Gespreksmethodieken** afstemmen op leeftijd
- Houd rekening met ev. **loyaliteitsconflicten** (bv. t.o.v. de klasleerkracht)

Interviews met **jonge/oude** kinderen: tips

- Combineer vraag-antwoordgesprek met een **activiteit (DOEN)** om gesprek uit te lokken > geeft tijd om na te denken en neemt spanning weg
- Voorzie **INLEEFtijd!**
- Creatieve en **leeftijdsadequate** aanpakken (verbaal + visueel kanaal)
- Heb **verschillende methodieken** achter de hand
- Quicksheet 'In gesprek gaan met leerlingen: randvoorwaarden en aandachtspunten'

Interviews met **jonge** kinderen: tips en hulpbronnen

- Voorbeelden:
  - Vertrekken vanuit casussen, situaties ('Stel je voor dat ...'), bestaand verhaal
  - Emotiekaarten van CEGO
  - De kracht van 8
  - Werken met metaforen, schaalvragen ...
  - Werken met plasticine, speelgoed ...
  - Concrete voorbeelden: [FICHES-KINDCONTACTEN.-1.-kinderconversatie-starters.pdf \(lowan.nl\)](#)
  - [Ter illustratie: onderzoek met jonge kinderen binnen de integrale jeugdhulp.](#)
- Boekentip: Koeman, P. & Vranken, S. (2015). *Wat kan je van stokstaartjes leren?* Acco.

Interviews met **oudere** leerlingen: tips

- Voorbeelden:
  - Tops en tips
  - Verwondervragen/droomvragen
  - Wat als ... ("projectieve techniek")
  - Schaalvragen
  - Ter illustratie: <https://www.vlaanderen.be/publicaties/werkmap-oprechte-deelneming>

D. Mortelmans: als je antwoorden wil vergelijken, werk dan zeker met een vast vragenprotocol (= ongeveer dezelfde vraag met dezelfde bewoordingen)

Enkele stellingen ...

1. Om onderwijs toegankelijk te maken voor elke leerling is het noodzakelijk dat we op de hoogste trede van de participatieladder staan.
2. De ouder is een onmisbare partner om de stem van de leerling binnen te brengen.
3. Er is onmogelijk sprake van een participatief inclusietraject wanneer de stem van de leerling níet betrokken wordt.

De Zes Denkhoeden van Bono

Feiten
Cijfers
Informatie

Opportunisme
Optimisme
Constructief

Emotie
Gevoel
Intuïtie

Creatief
Beweging
Provocatie

Pessimisme
Belemmeringen
Riscio's

Dirigent
Controle
Afstandelijk

Wat vond jij van deze workshop?

